OM DEN NORDISKE STENALDERS TVEDELING.

AF Dr. INGVALD UNDSET.

Særtryk af Aarb. for nord. Oldk. og Hist. 1889.

KJØBENHAVN. THIELES BOG TRYKKERI. 1889.

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta särtryck ur *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* (1889), sidorna 186-198, digitaliserades i juli 2013 av norska Nasjonalbiblioteket, varifrån de scannade bilderna och OCR-texten i mars 2014 kopierades till Projekt Runeberg för att kunna korrekturläsas.

OM DEN NORDISKE STENALDERS TVEDELING.

Af DR. INGVALD UNDSET,

Kristiania.

——

I et nylig udkommet hefte af Oversigt over d. K. D. Vidensk. Selsk. Forh. 1888 har hr. etatsråd Steenstrup trykt en meddelelse, som han gjorde selskabet 3. Decbr. 1886 ved fremlæggelsen af sit en tid iforveien udgivne tyske skrift om køkkenmøddingerne. Idet denne meddelelse først nu er bleven trykt, har forf. deri kunnet tage hensyn også til udtalelser, der i sin tid fremkom i anmeldelser af hint skrift, og til andre senere udkomne arbeider; en opsats, som jeg netop i anledning af hint skrifts fremkomst skrev om køkkenmøddingerne i det norske populær-videnskabelige tidsskrift »Naturen«Årgang 1886, pag. 147—154; også i særtryk., har vel været anledningen til, at også mit navn er bleven anført sammen med andre nordiske arkæologers, der omtales i anledning af sin tilslutning til den af S. bestridte tvedeling af den nordiske stenalder. Jeg må derfor selvfølgelig tro, at den gamle forskers skarpe udtalelser af misbilligelse ligeoverfor de forhistoriske arkæologer også gælder mig. Gennem den hele opsats kommer denne »misbilligelse« tilorde, og det i vrede, næsten heftige udtryk; således f. eks. når der tales om «kundskaber, der ligger arkæologerne fjernere endtilbørligt», om at arkæologerne »ikke sjeldent har vildledet sig selv og andre», og at «mange af deres bedømmelser ikke have kunnet undgå at synde groveligen både imod videnskaben og imod de ældste kulturers folk« — om den forhistoriske arkæologi, der »giver sig mine af at være virkelig videnskab«, om dens »gængse uklarheder« og «tankeløse gentagelse«, som har opretholdt hin af S. bekæmpede opfatning af den nordiske stenalders tvedeling, med »dens beklagelige følger for videnskabens besindige fremadskriden«! Det er i anledning af disse udtalelser, der jo ikke kan opfattes som, og vel heller ikke er tænkt som, artigheder ligeoverfor den videnskab, som jeg efter ringe evne søger at tjene, at jeg tillader mig at bede om plads i årbøgerne for nogle ord, hvori jeg i al ærbødighed kort vil forklare, hvad der har ledet og leder mig til at slutte mig til den af Worsaae først fremsatte anskuelse om den nordiske stenalders tvedeling.

En væsentlig del af dette etatsråd S.'s skrift optages af en polemik mod den mening, at den ældre stenalder i Norden, repræsenteret fornemmelig i køkkenmøddingerne, skulde være at betragte som en del af den palæolithiske tid, og være ved et «himmelvidt tidsrum», »af årtusinder«, et «gabende tidssvælg», skilt fra den yngre stenalder, stengravenes tid. Det er ganske vist så, at afdøde Worsaae i en af de afhandlinger, hvori han for henved en menneskealder siden (K. D. Vidensk. Selsk. Overs. 1859) først fremsatte ideen om den nordiske stenalders tvedeling, henviser til den vestevropæiske stenalders formentlig parallelle deling i palæolithisk og neolithisk tid. Det må imidlertid erindres, hvor aldeles ny kendskaben til Vestevropas palæolithiske fund dengang endnu var: det var jo først ved det samme år, 1859, at franske og engelske forskere i forening i grusgravene i Somme-dalen konstaterede hine funds ælde og geologiske forhold. Det bør derfor ikke undre nogen, at Worsaae dengang endnu ikkeoverså disse forhold så klart, som vi nu gør. I de 15—20 år, jeg har beskæftiget mig med arkæologien, har jeg ikke truffet nogen nordisk arkæolog der ikke var fuldt klar over den aldeles væsentlige forskel mellem palæolithisk tid og nordisk stenalder. Det er mig derfor umuligt at fatte, mod hvem denne del af etatsråd Steenstrups polemik er rettet; det er med forbauselse, at jeg nu har læst saa mange sider fra en med rette så berømt forskers haand uden deri at finde noget til belæring, — noget, som jeg nogensinde har været i uvidenhed om! I min citerede opsats udtaler jeg ganske vist (pag. 153, særtrykket pag. 23), at et »almindeligt arkæologisk udsyn over Europas stenalders levninger leder mig til at se de danske køkkenmøddinger som den yngste og yderste udløber af den navnlig i Vestevropa så vel kendte ældre stenalder, der i ældre faser strækker sig langt op i ældre geologiske perioder«. En feilagtig opfatning af disse ord udelukkes imidlertid fuldstændig af, hvad der følger umiddelbart efter: »den yngre stenalder i Danmark kan jeg ikke undlade at se i forbindelse med den yngre stenalder forøvrigt i Evropa, med den husdyrstand, man har kaldt den indo-evropæiske, og med de samme store stengrave; denne stenalder har i Norden bredt sig meget videre ud end køkkenmøddingerne, og de for dem eiendommelige redskabsformer findes nemlig også over de sydlige dele af den skandinaviske halvø. I Danmark synes de to stenaldersbefolkninger i nogen tid at have levet ved siden af hinanden, så at de ældre dyngedannere kan være kommen i besiddelse af enkelte af den ny befolknings velforarbeidede redskaber, hvilke de da undertiden kan have omarbeidet til sine egne mere primitive former, — et forhold, hvortil etnologien både fra ældre og nyere tider frembyder så mange paralleler«Slgn. mine udtalelser i Nordisk (Lettertedtske) Tidskrift, 1879, pag. 163 f.. — Mit udgangspunkt eraltså den stenalder, som vi møder i de store gravbygninger, og som viser sig så temmelig ensartet vest- og sydover gennem hele Evropa, overalt med betydelig kvægavl og med på flere steder konstateret agerbrug; om denne tids efterladenskaber og om denne kultur tillader den forhistoriske arkæologi sig at udtale en mening, uden at den derfor «giver sig en mine«, som ikke tilkommer den. I forhold til denne gruppe forekom det mig, at køkkenmøddingerne viste helt andre og primitivere kulturforhold, hvorom mere nedenfor. Men stærkt fremhævede jeg den delvise samtidighed mellem stengravenes, vistnok ariske folk og dyngedannerne, der, mente jeg, rimeligvis måtte ses i forbindelse med de før-ariske stenaldersfolk i Vestevropa, som deres yderste og yngste udløbere. Allerede tvedelingens ophavsmand, Worsaae selv, var så langt fra at påstå nogen stor tidsafstand, noget «gabende tidssvælg af årtusinder« mellem dyngedannernes og gravbyggernes tidsalder, at han medgav deres ikke blot umiddelbare berøring men også delvise samtidighed. En polemik mod henførelsen af køkkenmøddingerne til palæolithisk tid synes mig derfor helt ørkesløs, rettet mod en selvlavet modstander.

Meget stærkt polemiserer etatsråd Steenstrup også mod den udtalelse og tro hos tvedelingens tilhængere, at dyngedannernes flintredskaber skulde kunne betegnes som »rå«, vidnende om «ringe kundskab til flintens bearbeidelse». Har jeg eller Andre brugt betegnelsen »rå«, — jeg kan forøvrigt ei finde det i min opsats — har man ikke dermed villet tale nedsættende om dyngedannernes tekniske dygtighed til at slå flint, men dermed villet betegne det lavere kulturstandpunkt hos et stenaldersfolk, hvis fordringer tilfredsstilledes ved sådanne kun tilhuggede stenredskaber og ved æg-værktøi, hvor æggen frembringes kun ved hinanden skærende spaltningsflader, — ikke en jævnt og regelmæssigt sleben æg. Etatsråd Steenstrup fremdrager det kendte forhold, hvor vanskeligt det er at slå langflækker, og mener, at det er feilagtigt oguberettiget at betegne som lavtstående et folk, der var istand til at slå sådanne; — han vil hævde, at et folk, der har kunnet det, vel også bar kunnet tilhugge og slibe de fuldkomnere redskaber, som delingsmændene henfører til en yngre stenalder. At der skal en ganske

særdeles kyndighed og øvelse i at bedømme flintens natur og spaltningsevne og en ganske extra færdighed til for at slå langflækker, har jeg alt i 1870 og 1872 lært af de bekendte værker af Stevens og Evans, og specielt siden 1876 bar det været mig fuldstændig klart, siden jeg seiv fik anledning til at forsøge at slå flint; — hvad S. fortæller om sit besøg hos en gammel familie af geværflint-fabrikanter i Frankrig, er i så henseende meget oplysende; men en ganske særdeles manuel færdighed i en enkelt retning er én ting, noget ganske andet et kulturstandpunkt med fordringer til livet og med krav til velformede redskaber for at tilfredsstille dem. At f. eks. en Indianer, der er en virtuos i at slå obsidian, men forresten balvvild, for en evropæisk reisende, efter få forsøg, af skår af en evropæisk glasflaske, kan slå de nydeligste pilespidser, som Evropæeren trods al sin kultur ikke kunde gøre ham efter, om det gjaldt hans liv — det egner sig dog ikke til at afgive basis for en sammenligning mellem deres standpunkter i det hele taget. Og når en arkæologisk kollega bar talt om langflækkerne som letvindt og hurtigt, kun ved et enkelt slag fabrikerede stykker i modsætning til de redskaber, hvis tilhugning kræver længere tid og en mængde slag, saa er dette vistnok ganske berettiget og lidet egnet til railleri; ingen vil vel betvivle, at evnen og færdigheden til at slå langflækker hos et flintbrugende stenaldersfolk var ganske anderledes almindelig end hos geværflint-fabrikanter i en nutid, hvor den ringe efterspørgsel efter slig vare naturligen har ladet en sådan industri dø belt hen. De mange sider, hr. etatsråd S. har ofret på dette punkt, har derfor været ganske overflødigeog med hensyn til spørgsmålet om stenalderens tvedeling ikke oplyst noget, som, mig bekendt, nogensomhelst arkæolog i de sidste snes år har været uvidende om.

Det afgørende punkt i dissentsen om stenalderens tvedeling mellem etatsråd S. på den ene side og Worsaae og hans tilhængere og efterfølgere på den anden side er og bliver bedømmelsen af dyngernes flintsager i forhold til stengravenes, fremdeles de to monument-gruppers forskellige vidnesbyrd med hensyn til husdyrhold; det er ogsaa væsentlig på disse to punkter, at jeg i min nævnte opsats bygger min tilslutning til tvedelingen. Med hensyn til affaldsdyngernes tresidige og elliptiske redskaber udtalte jeg, at jeg i dem ikke kunde se andet end ægværktøi og huggeredskaber; ved bestemmelsen må man, udtalte jeg, lægge de bedre og mere vellykkede exemplarer til grund, og man kan da næppe være i tvivl om deres bestemmelse til sådant brug; derfor udtalte sig også en autoritet som kammerherre Sehested (i det første Broholm-værk). Det bekræftes også af de lignende redskaber, der nu kendes fra Vesteuropa, fra Norditalien, fra hulefund i Mähren, fra Amerika, fra Ny-Zeeland, o s. v.: lighederne består her ikke blot i formernes ydre omrids, men tildels netop i det væsentlige punkt, at æggen dannes af to hinanden skærende udspaltningsflader. Et fortrinligt stykke af denne art i Københavner-Museet (Nr. A 1354) var, da det fandtes, fastbundet som en øxe i et endnu dengang bevaret træskaft. Bevis for, at disse stykker har været ægredskaber, fandt jeg også i de flere i nyere tid fremkomne stykker, der er tilhugne af slebne redskaber med bibehold af den del, hvorpå det også ved det omdannede stykke kom an, for at redskabet skulde kunne opfylde sin bestemmelse, nemlig den gamle slebne æg, — stykker som altså for mig tillige var vidnesbyrd om disse to forskellige kulturers berøring og delvise samtidighed, således som jeg allerede for 10 årsiden har udtalt.Slgn. Nordisk (Letterstedtske) Tidskrift 1879, side 163. En fuldstændig udredning af forholdet med disse redskaber har nu hr. museumsinspektør, Dr. S. Müller nylig givet i en afhandling i Aarbøgerne 1887, pag. 238 ff.; han foreslår for dem det intet foregribende navn af skive-spaltere. På Stenstrups theori om, at alle disse stykker skulde have været fiskesænker eller måske have tjent til et vist brug, som vi nu ikke mere så bestemt kan angive, derpå kunde jeg ikke tro; den omstændighed, at redskaberne fra de forskellige ældre stenaldersfund i det øvrige Europa heller ikke nogensinde viser slebne ægge, men kun tilhuggede sådanne, bestyrkede mig i min vantro, ligeså den af Montelius påpegede åbenbare sammenhæng mellem affaldsdyngernes elliptiske redskaber og den yngre stenalders slebne øxer af samme hovedform. — At de tusinder og atter tusinder af flintredskaber fra de ældre stenaldersfund kun skulde være pilkesænker eller andre lignende redskaber til fiskeri etc., og at der mellem dem ikke skulde findes værktøi af den slags, som mennesket allerførst skaffer sig for at tilfredsstille sine behov, nemlig huggeredskaber, øxer, som vi på mere udviklede kulturtrin kalder dem, det kunde det ikke falde mig ind at tro på, hvor høit jeg end ellers satte den autoritet, som vilde påstå noget sådant.

Etatsråd Steenstrup har den ubestridelige fortjeneste at have gjort opmærksom på de på flintsagerne undertiden forekommende mærker efter slid ved deres skæftning og brug; jeg har i den nævnte opsats fremhævet, hvor

meget også jeg i denne henseende skylder hans velvillige belærelse (smlg. hans sidste afhandling pag. 28 ff.). Jeg tror også, at han har ret i at betone det uberettigede i inden den ældre stenalder at ville genfinde prototyper for de fleste af de former, vi kender fra den yngre stenalder: på et primitivere stadium var der ganske vist ikke så bestemte grændser mellem de forskellige former, der kunde anvendes tilforskelligt brug; mig bekendt har dog heller ingen af tvedelingens tilhængere bestridt dette. I flere tilfælde tror jeg, at S. ved at studere disse slidmærker har kunnet finde det rette med hensyn til redskabers brug og bestemmelse, om hvilke man før var i uklarhed, f. eks. med hensyn til skind-bråkerne, til hvilke jeg har kunnet påpege en oplysende parallel af ben fra ældre tid på Island (sign. Nordisk (Letterstedtske) Tidskrift, 1878, pag. 387 f.). Om hans offentliggjorte iagttagelser i så henseende på nogle stykker fra affaldsdyngerne (Oversigten 1861) tillader jeg mig derimod at betvivle, at der af dem kan drages de slutninger, han vil; jeg tror, som sagt, heller ikke på, at vi fra hine vestevropæiske fund og kulturstadier endnu slet ikke kender prøver på den art af værktøi, som det primitive menneske allerførst måtte skaffe sig.

Med hensyn til det andet punkt, forekomsten af husdyrben, henholdt jeg mig — ligesom andre Archæologer — for affaldsdyngernes vedkommende til Steenstrups egne berømte undersøgelser, hvis resultater aldrig er bleven betvivlede, nemlig at dyngedannerne af husdyr kun har haft hunden; ligeoverfor stengravene kunde jeg på den ene side henvise til Vest- og Mellemeuropa (bl. a. til pælebygningerne) og på den anden side til Sverige, hvor man (d. v. s. ikke blot forhistoriske arkæologer som Hildebrand og Montelius, men også en naturforsker af rang som Gustaf Retzius), ved undersøgelser i stengravene har konstateret, at sådanne husdyrben forekommer i de dybere, urørte lag og oftere tildannede til redskaber, så at der ikke kan være rum for tvivl om deres oprindelige samtidighed med gravene; jeg udtalte omtrent, at det var højst besynderligt, at sådanne fund ikke endnu var gjorte i Danmark, men at dette dog ikke på nogen måde kunde svække det fra det øvrige Europa vundne resultat, at den yngre stenalders, de store stengraves folk havde haft vore almindeligste husdyr; tillige gav jeg udtryk for en overbevisning om, at kommendeundersøgelser også i Danmark vilde komme til at konstatere det samme forhold også der. Senere er da også dette skeet, slgn. Aarbøger 1888 pag. 261 ff. og pag. 310 ff. om bestemmelser af husdyrben af zoologerne Herluf Winge, Dr. C. G. Joh. Petersen og 0. Winge: fra danske stengrave og yngre stenalders bopladser fremføres her fund af redskaber, arbeidede af husdyrben, altså ikke blot af knogler, der kunde tænkes at være senere tilkomne. Af en bemærkning i en anden nylig udkommen afhandling af Steenstrup kan jeg skønne, at han vil hævde, at disse husdyrbens forekomst i stengravene kan forklares på anden mådeMammuthjæger-Stationen ved Piedmost i Mähren, pag. 26 (i den samme Oversigt 1888.) Etatsraad S. hævder her, at hine store ansamlinger af mammuthben er årtusinder ældre end, ved hele den store istid skilt fra , de spor af menneskelig virksomhed, som findes med dem: vi bar ikke her beviser for, at mennesket har levet samtidig med mammuthen, men vidnesbyrd om, at rensdyrtidens mennesker her har holdt til, medens de gravede efter elefanttænder. I det hele mener etatsråd S. ikke, at mennesket noget sted i Europa optræder så tidligt, som mammuthens levetid. Jeg skal naturligvis ikke, da jeg ikke er naturforsker, udtale nogen mening om dette punkt; kun kan jeg ikke undlade at beklage, at S. ikke har fundet med et eneste ord at burde berore det stykke, som hidtil har været anset for det stærkeste og alene afgørende bevis for, at mammuthen kke var helt uddød i Mellemeuropa, forend mennesket der optræder. Jeg mener selvfølgelig det benstykke med indridset tegning af fordelen af en mammuth, der i mai 1864 fandtes i hulen La Madelaine i Dordogne, i nærværelse af herrerne Lartet, Falconer og de Verneuil, mænd på hvem jeg hidtil aldrig har seet kastet skygge af mistanke for videnskabeligt falskneri og bedrageri (afbildet: Reliqviæ Aqvitanicæ, B. pl. XXVIII). — Forovrigt maa jo denne S.s afhandling bringe en forhistorisk arkæolog til dybt at beklage, at etatsråd S. med sin skarpe iagttagelsesevne og kritiske sands, ikke er en yngre mand, af hvem man kunde håbe, at han vilde bereise hele Vest- og Mellemeuropa og revidere alt, hvad man derfra har hørt og troet på, som videnskabelige resultater om de forskellige stenaldersfund., så at de intet beviser om husdyrenes samtidighedmed de begravede stenaldersmennesker; han holder vel på den mening, som jeg før har hørt udtale af en tilhænger af hans anskuelser, at husdyrbenene er slæbt ind i gravene af mus og andre små gnavere; men denne forklaring kan dog vel ikke strække til for de til redskaber dannede stykker? På en mulig indvending om, at også disse redskaber må skrive sig fra en senere tid, vil det vel være unødvendigt at gå nærmere ind.

Jeg kommer tilbage til affaldsdyngernes flinter, hvilke jo mest måtte beskæftige mig som arkæolog. Som det af hin min opsats vil sees, gik mine betragtninger ud fra den også af etatsråd S. stærkt fremhævede forskel i de kulturbilleder, affaldsdyngerne og gravbygningerne viser os: hist talrige vidnesbyrd om jagt og fiskeri ved kysten af folk, hos hvem hunden var eneste husdyr, her levninger, der viser os et ganske andet og høiere kulturliv. Men medens S. taler om to forskellige sider af kulturlivet hos det samme folk, fandt jeg i tilslutning til Worsaaes tvedeling at måtte antage et ældre og yngre kulturtrin, repræsenteret af en tidligere, halvvild stamme af urbeboere og et indvandret, vel arisk, folk, der af flint forarbeidede skønne og fortrinlige redskaber, der byggede store stengrave, som sikkert har krævet talrige menneskers samarbeide, og der i andre lande var erkendt allerede på stenalders-trinnet at have været i besiddelse af de vigtigste af vore nuværende husdyr og ialfald tildels også at have drevet agerbrug. I dyngernes store spaltere (tresidige) og elliptiske redskaber kunde jeg ikke se andet end ægværktøi; S.'s ord (Oversigt 1861, pag. 334), at havde disse sager været øxer etc, ja »da må det indrømmes,

at deres brugere måtte have stået på et overordentligt lavt standpunkt i almindelighed og særligt ligeoverfor brugerne og forarbeiderne af gravkamrenes hensigtsmæssige og smukke redskaber«, fandt jeg meget træffende: ja, den ældre stenalders dyngedannere må netop have stået på et meget lavt trin sammenlignet med stengravenes byggere! Når S. af slid på dyngernes flinter mente at kunde vise, at disse må have tjent som fiskesænker etc., forekom dette mig alt andet end overbevisende, ligeledes hans påstand om, at de snit, der findes på ben- og hornsager i dyngerne kun kan være gjort med slebne ægge: der kan vel nu ogsaa være dem, som kunde påstå, at f. eks. fortrinlige udskæringer i hårdt træ, som man har fra Sydsoen, kun kan være gjort med stålknive, medens vedkommende indfødte dertil dog kun har benyttet en skarp muslingskal; man bliver her unegtelig også erindret om, hvorledes tyske tekniske autoriteter i vore dage i striden om bronzealderen for nogle år siden udstedte embedsmæssige erklæringer om, at ornamenterne på de gamle bronzer var anbragt med stålværktøi! «Desuden må man«, mente jeg, «være varsom med at slutte fra snittets mere eller mindre glatte sideflader på ben, der i årtusinder har ligget udsat for forvitring i køkkenmøddingerne.«

Af vægt forekom den geografiske udbredelses vidnesbyrd mig også at være: medens stengravene er talrige i det sydlige Sverige og op ad vestkysten, har man i dette land dog kun i Skåne fundet de for køkkenmøddingerne særlig karakteristiske former; i Norge har man kun i den lige overfor Jylland liggende sydligste landsdel fundet nogle få skivespaltere, medens man i de senere år her i det sydvestlige af landet har truffet tusinder af den yngre stenalders flinter, og havet udenfor disse kyster måtte dog i oldtiden være ikke mindre rigt på østers og fisk end nu eller mindre indbydende til fangst og ernæring, dersom den stamme, forhvem dette var væsentlige næringveie, havde levet her. Det sidste og for mig ikke mindst vigtige argument var det, som kunde hentes fra forholdet med hensyn til husdyr; at dyngedannerne, der viser sig så væsentlig at have levet af kødspiser aldrig under sit liv ved kysten skulde have spist et får eller et storfæ, når de var samme stamme som stengravenes folk, forekom mig utænkeligt; at gravbyggerne havde haft disse husdyr, var mig som sagt utvivlsomt efter resultaterne fra Sverige og landene syd for Danmark.

Etatsråd S. og andre vil af disse i al beskedenhed fremførte bemærkninger se, at jeg ikke (og jeg tror at kunne sige heller ingen anden yngre nordisk arkæolog, der har sluttet sig til Worsaaes mening om den nordiske stenalders tvedeling) har villet henføre de to afsnit af vor stenalder til «forskellige episoder af naturens egen historie«, til «perioder med forskellige geologiske forhold«, adskilte ved en hiatus i tid, således som han i sin mod arkæologerne polemiserende afhandling vil give det udseende af; såvel den ældre som den yngre del af den nordiske stenalder falder indenfor den af Steenstrup selv påviste furuperiodeSelvfølgelig taler jeg her kun i eget navn; jeg skriver disse linjer i Aarbøgerne (til »Oversigterne« har jeg naturligvis ingen adgang) for med mit selvforsvar og min forklaring at kunne nå hen til flere af de læsere af etatsråd S.'s skrift, der ikke kender hin min opsats og altså heller ikke kan bedømme den, uden af S.'s omtale af arkæologernes »uvidenskabelige meninger og fremstillinger« (S. p. 24 o. a. st.). Måske vil man også heraf se, at arkæologerne heller ikke er fuldt så «uklare over sleben og usleben« som S. synes at tro; enhver arkæolog ved vist, hvad der menes, når de hører tale om *l'âge du silex poli corpus og non poli,* og ingen nordisk arkæolog har vel nogensinde glemt, at den arkæologiske inddeling i de tre hovedperioder grunder sig ikke blot på det stof, hvoraf redskaberne er arbeidede, men at det

erægredskaberne, det kommer an på. Og når S. pag. 33 nævner den bekendte franske periode-inddeler G. de Mortillet på en for denne ikke meget smigrende måde, så vil jeg her kun notere, at hans mulige mangler med hensyn til kritik og methode ikke kan lægges den forhistoriske arkæologi i almindelighed til last; egentlig geolog er han fra dette område kommet over i den forhistoriske arkæologi; jeg vil dog ingenlunde dermed sige, at alle geologer, hvor de behandler de ældste vidnesbyrd om menneskets optræden, opstiller etage-perioder med så let hjerte som han.

Etatsråd S. anmelder ved slutningen af sin afhandling, at en fortsættelse snart skal følge. Jeg håber i den at finde mere belæring end i det udkomne første afsnit; specielt vil jeg med spænding vente der at fmde meddelt virkelig oplysende og bevisende iagttagelser af den høitfortjente og skarpsindige forsker angående de ovenfor berørte to hovedpunkter i dissentsen om den nordiske stenalders tvedeling. Desuden vover jeg at nære et privat håb om der at finde mindre af »misbilligende og uvillige» udtryk mod den forhistoriske arkæologi, der jo også har at befatte sig med stenalderens levninger, en misbilligelse og uvilje, der i denne afhandling kulminerer pag. 38 f, hvor der tales om *pia fraus* på en måde, der ikke kan forøge de laurbær, den gamle forsker i sit lange liv har vundet.

Kristiania, marts 1889.

*